

DOES EDUCATION MATTER? MYTHS ABOUT EDUCATION AND ECONOMIC GROWTH, Alison Wolf, 2002, Penguin Books, London, 332 str.

Prikaz*

Posljednjih 15 godina zlatno su razdoblje sustava obrazovanja u kojemu se ono u mnogim istraživanjima i člancima navodilo kao najvažnija odrednica ekonomskog rasta i društvenog razvoja. Stalno naglašavanje važnosti obrazovanja dovelo je do stvaranja gotovo fiksacijeutvrđivanja i mjerenja kvantitativnih ciljeva kako bi političari i vlade mogli mjeriti napredak i isticati uspješne rezultate. Time je pozornost usmjerena na ono što se može razmjerno lako mjeriti, pa je gotovo zavladao zaludenost povećanjem broja upisanih i diplomiranih studenata, te postizanjem što više obrazovne i kvalifikacijske razine stanovništva i zaposlenih. I u najrazvijenijim su zemljama – posebice u SAD-u i Velikoj Britaniji – osnivane raznovrsne službe i agencije za mjerenje uspjeha škola, rangiranje sveučilišta, osuvremenjivanje obrazovnih planova i programa (*curriculum*). Stalno se nastojalo ostvariti povezivanje gospodarstva i obrazovanja, a političari i lijeve i desne usmjerenosti isticali su važnost obrazovanja za postizanje konkurentnosti gospodarstva. Gorljivo su se zalagali za demokratizaciju obrazovnog sustava, njegovu veću dostupnost i ujednačavanje obrazovnih standarda i ustanova, a većinom su sustavno radili na pogoršanju postojećeg stanja. O mnogim (ne)istinama vezanim uz obrazovanje piše Alison Wolf u knjizi *Does education matter? Myths about education and economic growth* (Ima li obrazovanje važnost – mitovi o obrazovanju i ekonomskom rastu). Izdavač knjige je Penguin Books iz Londona. Alison Wolf, profesorica Sveučilišta u London, u svojoj knjizi vrlo oštro, hrabro i utemeljeno pobliže objašnjava mnoge pogreške koje su napravljene u sustavu obrazovanja, posebice Velike Britanije, ali daje i osvrt na stanje u drugim zemljama.

Općenito postoji jednoglasje o važnosti obrazovanja kao presudne odrednice uspjeha pojedinca, tvrtki i nacionalnoga gospodarstva u 21. stoljeću. U gotovo svim zemljama blago su se povećala izdvajanja za obrazovanje, znatno se povećao broj nastavnika i profesora te je gotovo zabilježena eksplozija studenata upisanih u tercijarno obrazovanje. Tako su se ipak smanjila raspoloživa sredstva po polazniku obrazovnog programa i pogoršao odnos broja nastavnika i polaznika. Čak je i u bogatoj Švicarskoj, donedavno poznatoj po strogom upisu na fakultete i razmjerno malom broju studenata, u posljed-

* Primljeno (*Received*): 21.10.2004.
Prijhvaćeno (*Accepted*): 15.2.2005.

njih pet godina zabilježeno gotovo udvostručenje broja upisanih studenata. Usprkos navedenoj promjeni, udio upisanih studenata na švicarskim sveučilištima u odnosu prema stanovništvu odgovarajuće dobi još uvijek je znatno manji od prosjeka OECD-a. Možda je švicarska “zaostalost” posljedica dosljedno provedene decentralizacije, pa se o obrazovanju odlučuje na razini kantona, a ne na razini savezne vlade. Primjeri ne samo Švicarske, nego i mnogih drugih zemalja u svijetu – pogotovo Japana – jasno upućuju da možda ekonomski rast dovodi do promjena u obrazovanju i poboljšanju obrazovne strukture cjelokupnog stanovništva i zaposlenih, a da obrazovanje nije presudni čimbenik koji osigurava gospodarski rast.

Wolf podsjeća da je u suvremenom svijetu postalo presudno posjedovanje prave kvalifikacije u odgovarajućem zvanju i u odgovarajućoj obrazovnoj ustanovi. U svim zemljama obrazovane osobe zarađuju više od onih koji to nisu, a imaju i manje poteškoća s nalaženjem zaposlenja, odnosno manje su izložene nezaposlenosti. Autorica upozorava da pri zapošljavanju pojedinog kandidata poslodavci često nastoje naći način za utvrđivanje i procjenjivanje sposobnosti i osobnih obilježja kandidata, a ne traže neka posebna (ili određena) znanja i stručnost. Obrazovanje je postalo društveno prihvatljiv način vrednovanja ljudi. Čini se da su bolje obrazovani pametniji i odaniji radu, pa je odabir za zapošljavanje na temelju završenog obrazovanja lagan, a i male su opasnosti od kasnijih sudskih tužbi drugih neprihvaćenih kandidata. Koliko neka osoba ima godina završenog školovanja, najviše je vezano uz njezin prethodni uspjeh u školi, a godine obrazovanja uvelike su određene inteligencijom pojedinca. Nadalje, godine završenog školovanja dobar su pokazatelj motivacije, upornosti i organizacijskih sposobnosti pojedinca, što su sve poželjne osobine budućeg zaposlenika. Konačno, uspjeh postignut u srednjoj školi ili na fakultetu rezultat je niza kognitivnih i osobnih obilježja, pa je normalno da poslodavci nastoje otkriti i zaposliti najbolje kandidate.

Sve navedeno nije sporno za Wolf, no poteškoća je u tome što se obrazovanjem nastoji *upravljati* politički, na sličan način kako se planiralo i vodilo sovjetsko gospodarstvo. Postavljaju se mjerljivi numerički ciljevi – poput proizvodnje traktora ili broja maturanata i diplomanata, a pozornost se uopće ne pridaje kvalitativnim obilježjima ostvarenog rada – odnosno tome voze li ti traktori, tj. kakva su znanja, stručnosti i sposobnosti stekli polaznici obrazovnog programa. U centralno organiziranome, planiranom i financiranom sustavu, u kojemu naredbe idu odozgo prema dolje, niži se voditelji zalažu ostvariti zadane numeričke ciljeve kako bi zadovoljili svoje nadređene. Ako se trebaju ostvariti neke razmjerno jednostavne zadaće, one će vjerojatno i biti ostvarene, iako to obično neće biti učinkovito. Ako je zadaća složena i teško mjerljiva – poput ocjene kakvoće sveučilišne diplome – učinci takvog pristupa najvjerojatnije će biti pogrešni i štetni. To je utoliko točnije ako o ocjeni kakvoće nastave i obrazovnih učinaka ovisi buduće financiranje škola ili fakulteta. Poznate i etablirane škole i fakulteti (poput Oxforda ili Cambridgea) razmjerno će lako biti dobro ocijenjeni zahvaljujući staroj slavi i političkim vezama, ali i tome što ih često ocjenjuju njihovi bivši polaznici, dok su novim ili manje poznatim ustanovama gotovo zatvorena vrata za visoko mjesto u rangiranju.

U uvjetima smanjivanja proračunskih rashoda i državne potrošnje sve veće značenje dobivaju financijski izvori iz privatnog sektora. Autorica pobliže objašnjava kako je

prava ekspanzija visokog obrazovanja stalno praćena pritiscima za smanjivanjem ukupnih troškova i troškova po polazniku. Takav pritisak, zanimljivo, nije posebnost neke pojedine zemlje ili stranke na vlasti, već je općepoznata pojava u obrazovnom sustavu. Sve navedeno – povećan broj upisanih polaznika i, slijedom toga, blaži kriteriji pri odabiru i prolazu, uz smanjivanje raspoloživih sredstava – utjecalo je na znatno narušavanje obrazovnih standarda i snižavanje opće razine znanja i stručnosti osoba koje završe obrazovni program.

Wolf upozorava i na neočekivano optimistična (uvelike nerealna) očekivanja polaznika obrazovnog procesa koji gotovo uvijek vjeruju da će nakon završetka tercijarnog obrazovanja sigurno naći posao u skladu sa svojim obrazovanjem. Ne treba čuditi da potrebe gospodarstva ipak nisu toliko velike pa mnogi završavaju na poslovima za koje su prekvalificirani, poput vozača, konobara ili prodavača. Tako se uglavnom nenamjenski i bespovratno troše značajna javna sredstva, koja bi mogla biti mnogo korisnije upotrijebljena u druge namjene.

Nadalje, presudna je struktura rashoda za obrazovanje. Dvije približno slično razvijene zemlje, Bolivija i Indonezija, trošile su podjednak dio BDP-a na obrazovanje, s tim da je Bolivija uglavnom trošila na srednje i više obrazovanje ponajviše gradske djece, a Indonezija na osnovno obrazovanje, s posebnim naglaskom na djecu sa sela. U cjelini, mnogo su bolji bili rezultati obrazovanja u Indoneziji. Slična su iskustva Egipta, koji nije ostvario zapaženiji gospodarski rast iako je u apsolutnom i relativnom smislu znatno povećao izdvajanja za obrazovanje. Istodobno, usprkos približno podjednakim polaznim uvjetima, Južna je Koreja ciljanom i dobro zamišljenom reformom obrazovnog sustava – uz podjednaka izdvajanja za obrazovanje kao Egipat – uspjela ostvariti nevjerojatan gospodarski rast i razvoj.

Wolf ne misli da obrazovanje nije bitno, ali smatra da su presudna njegova *kvaliteta*, a ne *kvantitativna* obilježja. Nadalje, ona se sustavno protivi pristupu *uravnilovke* – ujednačavanja kvalitete obrazovnih ustanova prema kojemu bi sve obrazovne ustanove trebale postizati podjednake učinke. Usprkos naizgled većoj demokratizaciji obrazovnog sustava i njegovoj jačoj otvorenosti nižim i srednjim slojevima, to se zapravo nije dogodilo, pa su najbolja sveučilišta i fakulteti ipak predodređeni za djecu njihovih nekadašnjih studenata. Tako smanjivanje javnih sredstava za rashode zapravo samo pogađa sveučilišta koja nisu elitna, jer mnoga od najboljih sveučilišta na Zapadu ostvaruju sve veće prilhode iz privatnog sektora i dobivaju velike donacije svojih brojnih nekadašnjih studenata. Time se samo povećava jaz između elitnih ustanova i onih koje to nisu, te jača zatvorenost prestižnih ustanova za široke mase. U objašnjavanju takvog navoda mogli bismo parafrazirati tvrdnju pokojnog profesora Petera Bauera, dosljednog borca protiv sadašnjih oblika pomoći zemljama u razvoju, koji je smatrao da od toga imaju koristi samo političke elite zemlje primateljice pomoći. Prema Baueru, time se *ostvaruje transfer sredstava od siromašnih u bogatim zemljama ka bogatima u siromašnim zemljama*. Wolf vjeruje da je sadašnji obrazovni sustav uvelike transfer sredstava od siromašnih u bogatim zemljama ka bogatima u njima.

Pokušajmo sažeti najvažnije navode knjige Alison Wolf: pretjerano ujednačavanje (*uprosječivanje*) obrazovnih ustanova i neselektivno smanjivanje izdvojenih sredstava

za obrazovanje – ili smanjivanje u skladu s postojećim nejasnim kvantitativnim pokazateljima – uz istodobno veliko povećanje upisanih studenata znatno utječe na kakvoću nastave i stvarnu dostupnost viših obrazovnih razina. Time se ne ostvaruje jedna od najvažnijih zadaća suvremenog obrazovanja: smanjivanje socijalnih razlika. Nadalje, snižavanje kriterija pri upisu i ispitivanju nepovoljno utječe na kvalitetu znanja i sposobnosti što se steknu tijekom obrazovanja. Tako bi (ne)odgovarajuće obrazovana radna snaga mogla postati jedna od najvećih zapreka bržem gospodarskom razvoju i ostvarenju konkurentske sposobnosti zemlje. Obrazovanje je bitno, ali u sadašnjem obliku i organizaciji nije nužno i *jamstvo* gospodarskog uspjeha. Ova bi knjiga svojim drugačijim i jasnim pristupom trebala poslužiti kao utemeljeno upozorenje političarima i kreatorima obrazovnih politika ne samo u razvijenim zemljama, nego diljem svijeta jer zemlje u tranziciji i razvoju pretežito nastoje kopirati sustave razvijenih zemalja.

Predrag Bejaković